

Галина Вишневецька

НАШОГО ЦВІТУ – ПО ВСЬОМУ СВІТУ. УКРАЇНЦІ В БРАЗИЛІЇ

Поза межами України проживає понад 40 млн. етнічних українців.

Історія проживання українців у Бразилії нараховує більше 120 років. Переселення їх до цієї південноамериканської країни почалося в останній чверті XIX століття. Масове переселення українців до Бразилії пояснюється тим, що 1888 року тут було скасовано невілництво, у зв'язку з чим виникла потреба в робітниках.

Із метою розвитку господарства уряд країни проводив політику заселення нових земель. Переселенцям обіцяли надавати ділянки землі у власність із десятирічною відстрочкою їх оплати.

Під впливом широкої пропаганди, яку проводили італійські агенти та еміграційні компанії на Галичині, у 1895–1896 роках Батьківщину покинуло майже п'ять тисяч українських родин. Протягом цих двох років уряд Бразилії покривав кошти подорожі. У 1897–1907 роках понад тисяча українських родин виїхала за власний рахунок. Головною причиною еміграції було перенаселення Галичини як автономної провінції Австрії.

Після приїзду до Бразилії іммігранти швидко переконувалися, що пропаганда щасливого життя була оманливою. Українці мусили найматися до плантаторів за харчі й одягу. Коли ж нарешті вони почали отримувати землю, з'ясувалося, що ділянки розташовані в дрімучих пралісах із незвичним тропічним кліматом. Брак відповідних знарядь праці, антисанітарія, відсутність медичної допомоги призводили до серйозних людських утрат. Дехто навіть повертався в Україну.

Незважаючи на складні умови життя першої хвилі переселенців, невдовзі відбувся наступний спалах масового переселення українців до Бразилії. Це відбувалося між Першою і Другою світовими війнами. Третя хвиля переселення проходила після Другої світової війни. У 1950-х роках приплив українців до Бразилії загальмувався і врешті-решт майже припинився.

Сьогодні в цій країні проживають близько 500 тисяч етнічних українців. Здебільшого вони мешкають компактно в південно-східній частині Бразилії, яку самі називають Бразильською Україною. Найбільша частина українців осіла в

штаті Парана (400 тис.). Містами компактного проживання українців у цьому штаті є Прудентополіс (38 тис.) і Курітіба (33 тис.). До речі, в місті Прудентополісі 80% населення складають українці.

Однак більшість етнічних українців оселилася у сільській місцевості (80%) і працює у сільському господарстві, вирощуючи пшеницю, сою, чорну квасолю, рис, цитрусові, тютюн, каву.

У промисловості, переважно лісопереробній, зайнято 20% наших одноплемінників. Працюють вони також у торгівлі, муніципальних та державних установах, деякі мають власні дрібні майстерні, крамниці, невеликі фабрики.

Українська громада Бразилії пишається багатьма видатними особистостями. В галузі культури і літератури українство представлене творчістю відомої поетки Олени Колодій та письменницею і перекладачкою, лауреатом Шевченківської премії Вірою Вовк, яка недавно побувала в Києві, де презентувала свою нову книгу «Вогонь Купала», що відкривається розділом «Майдан». Поет Сергій Борщевський подарував цій великій трудівниці і патріотці виданий «Літературною Україною» збірник «Майдан гідності» і присвячений їй свій вірш «Молитва»:

Ти, Всемогутній,
Не дозволяй ворогам насміхатися
Над Твоєю вірною паствою!

Віра Вовк

Наші дні, мов коні, мчать учвал,
І ніхто спинити їх не в стані...
Там у Вас, у Ріо, карнавал,
Тут у нас – молитва на Майдані.

В Гванабарі там у Вас прибій
Звично хвилі котить без упину,
А у нас тут – вирішальний бій
За нову, справдешню Україну.

За Україну молитесь Майдан
По-синівськи віддано та щиро,
І до нього через океан
Ваше слово лине, пані Віро.

За Україну моляться вуста,
Щоб дала собі, нарешті, раду,

І летить молитва до Христа
На високу гору Корковаду¹.

У Києві пані Віра виступила також на семінарі, присвяченому творчості відомої бразильської письменниці Кларісе Ліспектор, яка народилася в Україні і в одnorічному віці була вивезена батьками до Бразилії. Свій гонорар від Міністерства закордонних справ Бразилії за участь у цьому семінарі – 1500 доларів – вона передала для потреб українського війська.

Пишається Бразилія й дослідженнями українців-істориків, лінгвістів, видатними громадськими діячами, політиками, урядовцями, які мають українське коріння.

Живучи понад сто двадцять років в умовах відірваності від історичної батьківщини й ізоляції від «материнської» культури, українці Бразилії зуміли зберегти свою ідентичність і здатність до самовідтворення, що заслуговує на величезну повагу. Вони культивували українські звичаї і традиції, виховували дітей у любові й пошані до України. Велику увагу приділяли освіті. Уже з 1897–1898 років у приватних помешканнях почали організовувати українські школи, а з 1907 року система освіти українського населення набула такого розвитку, що державні органи почали її підтримувати матеріально.

Водночас перші поселенці активно будували українські церкви. Так, наприкінці XIX століття в штаті Парана було збудовано церкву Св. Архангела Михаїла площею 150 кв. м. Вона вважається однією з найстаріших українських споруд у Бразилії.

Українські церкви (як греко-католицькі, так і православні) стали частиною культурного надбання Бразилії, за що отримують фінансову підтримку від бразильського уряду.

У Бразилії діють українські релігійні громади, які об'єднані навколо 24 парафій Української греко-католицької церкви, та 16 парафій Української автокефальної православної Церкви (понад 200 церков).

Слід підкреслити, що українська церква в Бразилії є тою потужною інституцією, яка в дуже нелегких умовах сприяла збереженню народних звичаїв, традицій, культури, етнічної ідентичності, згуртуванню української громади, збереженню мови. Завдяки роботі релігійних діячів у Бразилії у місті Прудентополісі вже 1898 року були засновані перші суботні українські школи. Пізніше, 1935 року, там була відкрита школа (мала семінарія Св. Йосипа) з

¹ Гора над Ріо-де-Жанейро, де стоїть гігантська статуя Христа.

українською і португальською мовами навчання. Із 1941 року українська мова викладається і в Інституті катехиток Св. Ольги.

Мовна ситуація в Бразилії (ідеться про українську мову) далеко не критична. Бразильським українцям вдалося зробити те, що не вдалося представникам інших діаспор: самотужки зберегти живе функціонування і відтворення мови. Цей висновок стосується насамперед села, бо в місті мовні процеси розвиваються не на користь етнічних груп, хоч зараз у середовищі міської молоді відбувається процес пробудження етнічної самосвідомості.

Значною мірою цьому сприяють міждержавні контакти України і Бразилії. Так, під час візиту Президента Федеративної Республіки Бразилія в Україну в грудні 2009 року було укладено Спільну декларацію президентів двох країн про відзначення 2011 року 120-річчя української імміграції до Бразилії.

Щоб допомогти бразильській молоді в оволодінні українською мовою, 2012 року між Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова й університетом Unicentro укладено Угоду про викладання української мови дистанційним способом. Таке навчання бразильських студентів розпочалося в березні 2013 року. Цим документом також передбачається надання з боку НПУ допомоги в реалізації університетом Unicentro проекту вищого навчального курсу української мови та літератури, спільне проведення досліджень і видань, сприяння формуванню бібліографічного фонду українською мовою в Unicentro. Важливим є положення Угоди про здійснення сторонами спільних заходів із визнання в Бразилії документів про освіту, що будуть видаватися слухачам після завершення ними навчання в локальних центрах дистанційного навчання.

У рамках виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями, відповідно до домовленостей із Міністерством культури України, до Бразилії здійснюються візити груп фахівців з українського народного танцю. Метою візитів є проведення майстер-класів із хореографії українського танцю для фольклорних колективів української громади Бразилії. 2012 року майстер-класи були проведені в рамках XIX Національного фестивалю українського танцю (17 листопада 2012 року, м. Маллет), а також у містах компактного проживання етнічних українців у містах Курітібі і Каскавелі.

Збереженню українства в Бразилії значною мірою сприяє широке розгалуження українських громадських і культурно-освітніх організацій. Одним із перших таких об'єднань

було товариство «Просвіта», засноване 1898 року в Курітібі. Крім цього, 1910 року в Прудентополісі та 1919 року в Дорізоні були створені «Українські народні ради». 1922 року в місті Уніао-да-Віторія засновано «Український союз Бразилії» – політичну, економічну та культурно-освітню організацію з центральним керівництвом та представниками в місцях компактного проживання українців.

1985 року в країні було створено Українсько-Бразильську Центральну репрезентацію (УБЦР) як представницький орган різних українських організацій в Бразилії при Всесвітній організації українців. На сьогодні до складу УБЦР уходить Українське товариство Бразилії (м. Курітіба), яке, у свою чергу, об'єднує Українсько-бразильський клуб, асоціації українських жінок і декоративно мистецтва, фольклорну групу «Барвінок», чоловічий хор «Гайдамаки», суботню школу імені Лесі Українки, музей історії української імміграції. Товариством видається щомісячний інформаційний бюлетень «Хлібороб». Учасником УБЦР також є Товариство прихильників української культури (м. Курітіба), яке організовує культурні заходи, тематичні вечори, присвячені історії, культурі, літературі України, а також займається видавничою діяльністю. Крім того, до складу УБЦР входять Українське товариство «Соборність» (м. Сан-Паулу) та Асоціація української молоді Бразилії.

У Прудентополісі діють український клуб із фольклорною групою «Веселка», Асоціація вчителів української мови, Товариство освіти Св. Василя, яке видає газету «Праця» – інформаційний бюлетень релігійного змісту, кооператив декоративно-прикладного мистецтва та писанки, а також музей української імміграції «Тисячоліття». 1980 року в Курітібі за ініціативою УГКЦ було створено релігійно-культурний центр «Полтава», який має однойменну фольклорну групу, хор, капелу бандуристок «Фіалка», оркестр, суботню школу й духовну семінарію.

Із 1985 року в Курітібі при Лінгвістичному центрі Федерального університету штату Парана діють курси української мови та літератури. У жовтні 1989 року до тексту нової конституції штату було внесене положення, яке гарантує учням державних середніх шкіл можливість самостійно обирати для вивчення іноземну мову. Завдяки цьому з 1991 року українська мова як іноземна викладається в кількох державних школах Прудентополіса та в навчальних закладах у місцях компактного проживання українців.

У штаті Парана працюють також кілька радіостанцій, які транслюють передачі для української громади.

Українська діаспора в Бразилії має 2 музеї, які надають можливість ознайомитися з історією української імміграції, діяльністю української громади, традиціями та культурою України.

1910 року в Прудентополісі й 1919 року в Дорізоні були створені «Українські народні ради», а 1922 року в Уніао-да-Віторія за ініціативою представника Західно-Української Народної Республіки Петра Карманського був заснований «Український союз Бразилії» (1934 року змінив назву на «Хліборобсько-освітній союз»), який мав стати політичною, економічною та культурно-освітньою організацією з центральним керівництвом і його представниками в містах компактного проживання українців. 1947 року за сприяння «Хліборобсько-освітнього союзу» було створене «Товариство прихильників української культури».

У Курітібі діє Українське товариство Бразилії (до квітня 2000 року мало назву «Хліборобсько-освітній союз»), до якого входять Українсько-бразильський клуб, асоціація українських жінок, асоціація декоративно-прикладного мистецтва, фольклорна група «Барвінок», чоловічий хор «Гайдамаки», суботня школа імені Лесі Українки. Товариством видається щомісячний інформаційний бюлетень «Хлібороб» – в електронному вигляді й накладом до 500 примірників, у якому публікуються українською та португальською мовами короткі статті про головні політичні, економічні й культурні події в Україні, подається інформація про різні заходи, що проводяться громадою. Із цією газетою активно співпрацюють Посольство України та Консульство України в Курітібі. Українське товариство в Бразилії має свої філіали з автономним керівництвом у містах Понта-Гросса й Уніо-да-Віторія.

У Курітібі існує також Товариство прихильників української культури, яке організовує культурні заходи, тематичні вечори, присвячені історії, культурі, літературі України. Товариство займається і видавничою діяльністю. Зокрема, за сприяння цієї організації були видані португальською мовою брошури про творчий шлях Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, збірник віршів місцевої української поетеси Олени Колодій. За ініціативою членів Товариства в Курітібі створили Інститут тропічних рослин, який протягом останнього часу здійснює в Прудентополісі проект із ви-

рощування та первинної переробки трави мате – південноамериканського чаю.

У штаті Парана здійснює мовлення радіостанція «Забава» (м. Прудентополіс), яка транслює свої передачі в мережі Інтернет цілодобово, популяризуючи українську музику та культуру.

Діяльність усіх названих організацій і товариств сприяє збереженню українцями Бразилії національної ідентичності.

Українці Бразилії мають традицію давати українські назви містам, вулицям, площам у місцях свого компактного проживання. Так, у Курітібі (столиця штату Парана) є площа України, на якій встановлено пам'ятник Т. Г. Шевченкові; є український меморіал, який вважається історико-культурною спадщиною муніци-

палітету, пам'ятник писанці та пам'ятний знак жертвам Голодомору.

У Прудентополісі (штат Парана) також є площа України, на якій встановлено пам'ятник Кобзареві. Площі України є і в кількох інших містах Бразилії. Там, де оселились українці, налічується велика кількість вулиць з українськими назвами, як-от Лесі Українки, Івана Франка або навіть вулиця Українців. Привертають увагу й назви містечок – УПА, Нова Україна в штаті Парана.

Бразилія шанує внесок українців у її загальний розвиток як держави. На знак удячності бразильського суспільства за це відповідний закон Бразилії оголосив дату 24 серпня Національним днем української громади – з унесенням до офіційного календаря свят, чого немає в жодній іншій країні світу.

Ігор Медвідь

«ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ»: ЧОМУ МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ВАЖЛИВИЙ ДЛЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ?

«І легше часами кров пролляти в одній хвилині ентузіазму, чим довгі літа з трудом сповнювати обов'язки і двигати спекоту дня, і жар сонця, і злобу людей, і ненависть ворогів, і брак довір'я своїх, і недостачу помочі від найближчих, і серед такої праці ж до кінця виконувати своє завдання, не чекаючи лаврів перед перемогою, ані винагороди перед заслугою!»

Із пастирського послання митрополита Андрея Шептицького
«До Української молоді», 1932 р.

Цьогоріч минає 150 років від дня народження однієї з найхаризматичніших постатей в українській історії – предстоятеля Української греко-католицької церкви, митрополита Галицького й архієпископа Львівського Андрея Шептицького. Але цей текст не стільки про минуле й заслуги цього видатного чоловіка, скільки про наше теперішнє і наше майбутнє. Ви коли-небудь задумувалися над питанням: чому історію переосмислюють і переписують? Здавалося б, навіщо переписувати, якщо є добрі класичні праці, наприклад, «Історія України-Руси» батька української історіографії Михайла Грушевського? Чи історики, щоразу переписуючи історію, не займаються «винайденням велосипеда», коли його вже давно винайшли?

Насправді на питання «чому історію переписують?», як і на багато інших непростих питань, не існує однієї відповіді. Тут є кілька варіантів відповідей, і всі вони мають своє підґрунтя.

З академічного погляду, переписування історії є наслідком появи нових джерел або нової методології аналізу цих джерел, що змінює наше уявлення про ту чи ту історичну подію або постать. Якщо дивитися з політичного погляду, існує така дещо цинічна, але не позбавлена слушності приказка: «Історію пишуть переможці». У романі «1984» письменник Джордж Орвелл влучно описав цю формулу у вигляді гасла Партії: «Той, хто контролює минуле, контролює майбутнє, а хто контролює теперішнє, той контролює минуле». Подобається це історикам